

NIEUWE IDEEËN VOOR EEN DUURZAME TOEKOMST

‘Enkel economische groei zal onze welvaartstaat redden’. Zo verkondigt de president van de Europese Unie, hierin gevolgd door tal van regeringsleiders. Maar is dat wel zo? Kan een recept uit het verleden nog de oplossing bieden voor de toekomst?

In de tweede helft van de vorige eeuw vormde economische groei de basis voor de uitbouw van onze nationale welvaartstaten. Door een toenemende productiviteit floreerde de economie omdat steeds meer kon worden geproduceerd aan een lagere prijs. Door een relatieve verdeling van de zo opgebouwde rijkdom gingen de meeste groepen er op vooruit en werd de sociale zekerheid land per land uitgebouwd. Dit ging wel ten koste van ontwikkelingskansen in het Zuiden: de westerse rijkdom stoelt op hun goedkope arbeidskrachten, door roofofbouw te plegen op hun natuurlijke rijkdommen bouwden we een enorme ecologische schuld op. En ook bij ons blijft er weinig over van natuur en open ruimte.

Ondertussen zijn we geëvolueerd van een samenspel van nationale economieën naar een geglobaliseerde economie. Aangezien deze de wereld overspant, is afwenteling naar ‘elders’ meer en meer een illusie. We beseffen dat door de westerse wijze van productie en consumptie we nu al meer produceren en consumeren dan één aarde kan dragen. Tegelijk groeit vanuit het gelijkheidsbeginsel het bewustzijn dat elke bewoner op aarde recht heeft op hetzelfde eerlijke aardedeel, op dezelfde maar begrensde ecologische voetafdruk.

Economische groei zoals we die gekend hebben in de vorige eeuw is dan ook geen optie meer. Het principe van rijkdom opbouwen op basis van de vicieuze cirkel van steeds meer produceren gericht op steeds meer consumeren, is onhoudbaar. Bovendien blijkt dat boven een bepaald niveau meer inkomen helemaal niet leidt tot meer welvaart, laat staan welzijn. Daarnaast toont de afbouw van de verzorgingsstaten in Europa de laatste decennia dat ook los van ecologische bekommernissen *business as usual* geen toekomst biedt. En *last but*

not least komt er in deze eeuw ook een radicaal einde aan vlot beschikbare aardolie, het fundament van ons industrieel bestel.

Met de huidige economische crisis, de grootste sinds de Tweede Wereldoorlog, heeft iedereen nu de mond vol van de 'groene economie' als dé uitweg uit de impasse. Maar weten we wel goed wat we hiermee bedoelen? Heeft de crisis niet blootgelegd dat onze focus op materiële rijkdom gepaard is gegaan met een ongelooflijke armoede aan ideeën? Het gaat hier om een debat dat de diepste vezels raakt van het weefsel van de verzorgingsstaat, van onze concepten van welvaart en welzijn. Onze ecologische voetafdruk met een factor tien verminderen zal niet lukken door het huidig economisch model wat milieuefficiënter te maken. We zitten nu in de situatie waar het haalbare sterk verschilt van het wenselijke en het noodzakelijke.

Er is een ontzettende nood aan nieuwe ideeën voor een andere economie. Het is hier dat Oikos, als denktank voor sociaalecologische verandering, haar rol opneemt. Net als op andere terreinen wil Oikos het publieke debat voeden met tegendraadse maar vruchtbare ideeën voor een duurzame toekomst. Met de vertaling van het boek *Prosperity without Growth* worden belangwekkende ideeën toegankelijk gemaakt voor het Nederlandstalige taalgebied. Het is op deze wijze dat Oikos wil bijdragen tot een reële systeemverandering die een toekomst biedt aan de komende generaties op onze planeet.

Dirk Holemans

Coördinator Oikos – Denktank voor sociaalecologische verandering
www.oikos.be

OMSLAG NAAR EEN DUURZAME ECONOMIE

Met een nog steeds groeiende bevolking, een voortgaand streven naar materiële welstand en een ongelijkheid die eerder oploopt dan minder wordt, dendert de wereld af op een onduurzame economie. Volgens sommige signalen zijn we dat station zelfs al gepasseerd en is de vraag eerder of we de trein terug kunnen laten rijden. De eenvoudigste en meest pijnloze manier om duurzaamheid te realiseren zou zijn: een daling van het beslag op de planetaire hulpbronnen en milieucondities door technologische innovatie. Zo'n daling is er al wel, maar die schiet in feite tekort en dreigt dat blijvend te doen in een *business as usual*-scenario: er is vaak wel 'ontkoppeling' van economie en milieudruk in relatieve zin, maar niet in absolute. Een volgende strategie is: verandering van productie- en consumptiepatronen, zoals ook in de internationale discussies over duurzame ontwikkeling wel is bepleit. Ook hier geldt dat vrijwillig nagestreefde onsjes minder of pondjes anders structureel niet voldoende zijn, zelfs niet in combinatie met de technologische vernieuwing die uit het economisch systeem verwacht kan worden – ook bij stijgende energieprijzen. De mondialisering langs neoliberale lijnen die een paar decennia geleden is ingezet en nog steeds de mondiale economische ontwikkeling aanjaagt en stuurt, maakt dat je eerder tot sombere dan tot blijmoedige prognoses komt – tenzij er wat verandert; er heel wat verandert. Wat nodig is, is een op duurzaamheid en op rechtvaardigheid gerichte maatschappij, waarbij niet alleen economische, maar ook sociaal-culturele en politieke structuren verandering behoeven. Dit boek van Tim Jackson maakt dat allemaal duidelijk, vaak met niet onbekende maar even vaak met nieuwe en actuele argumenten onderbouwd; vaak gebruik makend van concepten die al in discussie waren, maar in dit boek fris en uitdagend worden geformuleerd. Ik heb het dan ook met heel veel instemming gelezen. Het boek mondt uit in een pleidooi voor:

(i) een ecologisch gefundeerde begrenzing van milieubelasting (de economie terug in het hok van een eindige milieugebruiksruimte en de daarbij horende internationale herverdeling van die ruimte);

- (ii) een ecologisch gereviseerde macro-economie (met bijbehorende geheroriënteerde investeringsprogramma's en een herverdeling van werk); en
- (iii) een veranderde 'social logic' en bijbehorende leefstijlen.

Terecht vraagt Jackson zich af of dit het eind van het kapitalisme betekent. Hij beantwoordt dat niet zozeer politiek correct als wel politiek sluw door te beargumenteren dat zijn voorstellen het einde zouden betekenen van het kapitalisme 'zoals wij dat kennen'. Ik denk dat een verdere doordenking van die structurele aspecten ons op dit punt nog een paar stapjes verder zou moeten doen zetten. Vaak zijn boeken met een zo verstrekkende boodschap zwaar en somber stemmend. Maar Tim Jackson ziet kans dit alles te formuleren in kansrijke uitdagingen en daarom, zowel als door zijn heldere schrijfstijl, leest zijn boek ook nog eens heel plezierig.

Hans Opschoor

Emeritus hoogleraar milieueconomie en duurzame ontwikkeling en lid van de VN-Commissie voor Ontwikkelingsbeleid

NAAR EEN NIEUWE MACRO-ECONOMIE

‘Elke samenleving klampt zich vast aan een mythe. Onze mythe is die van de economische groei.’ Met deze woorden zet prof. Tim Jackson meteen de toon voor zijn beschrijving van de diepgaande structurele crisis waarin het westerse, groeierichte ontwikkelingsmodel zich bevindt. De tekenen des tijds zijn overvloedig aanwezig en dwingen ons om uitwegen te vinden uit het dilemma van de groei, namelijk dat aanhoudende economische groei ecologisch gezien onmogelijk lijkt, terwijl economische krimp onstabiel is. We zullen noodgedwongen moeten nadenken over het wezen van een florerende economie en begrippen als vooruitgang, welvaart en welzijn. Tim Jackson slaagt er met glans in de bakens te verzetten in het debat rond duurzaamheid en haalbare uitwegen te schetsen uit het dilemma van de groei. Zijn interdisciplinaire aanpak is daar niet vreemd aan. Als directeur van de onderzoeksgroep RESOLVE (*Research Group on Lifestyles, Values and Environment*), die expertise combineert uit vier verschillende vakgebieden (milieu, economie, sociologie en psychologie), beseft hij dat ‘postnormale’ problemen, zoals het mondiale duurzaamheidvraagstuk, niet opgelost kunnen worden met reductionistische of éénzijdige (economische) benaderingen.

Factor 10

Jackson begint met de empirische vaststelling dat de milieudruk van de totale wereldbevolking de draagkracht van de aarde nu royaal overschrijdt. En dat dit bij *business as usual*-projecties tegen 2050 zelfs kan oplopen tot het dubbele ervan. Vroeg of laat krijgt de combinatie van opwarming, soortensterfte, verzuring en leegroven van de oceanen, diverse vormen van grondstoffenschaarste en de naderende *peak oil* gevolgen voor de bestaansbasis van het (menselijke) leven op deze planeet. Het respecteren van bepaalde ecologische grenzen vormt dan ook de niet-onderhandelbare basis voor onze sociale en economische ontwikkeling.

Wat we in onze economie uiteindelijk nodig hebben is een *steady state* of stationaire toestand. In tal van landen in het Zuiden moet

er eerst nog een belangrijke groeifase komen met de opbouw van elementaire nutsvoorzieningen. Maar voor de geïndustrialiseerde landen is de boodschap volstrekt anders. Aan de groei van het verbruik van materialen en energie moet hier een einde komen. Sterker nog, een drastische *dematerialisering* is een noodzakelijke voorwaarde voor ecologische duurzaamheid. De geïndustrialiseerde landen moeten snel 90% minder grondstoffen- en brandstoffen gaan verbruiken dan nu. Deze factor 10-benadering geldt grosso modo ook voor de klimaatdoelstellingen van westerse landen tegen 2050.

In hoeverre is het biofysisch en vooral thermodynamisch eigenlijk mogelijk om zo'n radicale loskoppeling te verkrijgen tussen BBP-groei en milieudruk? Zijn er in de praktijk geen technologische grenzen aan de dematerialisering? Of het nu gaat om goederen of diensten, men zal er altijd een bepaalde hoeveelheid grondstoffen, water en energie voor nodig hebben. Het is een illusie om te denken dat het einde van het materiaal tijdperk in zicht is. Jackson stelt terecht dat zij die loskoppeling promoten als een vluchtroute uit het dilemma van de groei beter moeten kijken naar de eenvoudige rekenkunde van de groei.

Hoe economische stabiliteit te verwezenlijken in een stationaire economie? De BBP-groeidwang van het huidige economische systeem moet dus beëindigd worden. Er moet een transitie komen naar een economisch model dat een hoge levenskwaliteit weet te koppelen aan een lage milieudruk, waarbij consumptiegroei niet langer noodzakelijk is.

Die transitie is niet evident, juist vanwege het dilemma van de groei. Wanneer groei achterwege blijft, raken politici in paniek. Ondernemingen komen in de problemen. Werknemers verliezen hun baan en zelfs hun huis. Een negatieve spiraal dreigt, zoals we weten uit de crisis van 2008 en vele voorgaande recessies: als de groei lager ligt dan de productiviteitsgroei, daalt het aantal banen. Vakbonden zijn dan ook heel voorzichtig als het huidige groeimodel door academici ter discussie wordt gesteld. De kwestie is dezer dagen scherper dan ooit omdat de meeste rijke landen tegen een enorme schuld aankijken en grote toenemende pensioenlasten te wachten staan. Traditioneel werden dergelijke uitdagingen te lijf gegaan door de economische koek te laten groeien. Nu komen aandragen met twijfel over de groei ligt erg moeilijk. Dat beseffen we maar al te goed.

Wegens de ecologische grenzen kan het dilemma van de groei echter niet langer genegeerd worden. Hoe moeilijk ook, een oplossing

moet worden gevonden. Het schort echter aan een macro-economisch model dat economische en sociale stabiliteit kan garanderen in afwezigheid van een eindeloze consumptiegroei. We beschikken nog niet over een model dat aangeeft hoe de macro-economische indicatoren (productie, consumptie, investeringen, handel, kapitaal, openbare uitgaven, arbeid, geldaanbod, enz.) reageren bij zo'n transitiebeleid. Jackson gaat in dit boek dieper in op het ontwerpen van zo'n robuust sociaal-rechtvaardig én ecologisch macro-economisch model. Hij gaat daarbij een flinke stap verder dan wat twee generaties ecologisch economen realiseerden. Zijn theoretisch raamwerk is verhelderend en innovatief. Hierin ligt één van de absolute meerwaarden van dit boek.

De weg naar rechtvaardige duurzaamheid

Blijft natuurlijk de vraag over de te volgen weg van het huidige, onduurzame model naar de nieuwe, ecologische economie. En hier ligt net de andere grote meerwaarde van *Welvaart zonder groei*. Als geen ander slaagt Jackson erin om ook haalbare, concrete stappen voor te stellen in de richting van rechtvaardige duurzaamheid.

Een fundamentele transitie naar een andere economie krijgt alleen draagvlak als zij rechtvaardig is. Zo'n *just transition* houdt volop rekening met de sociale en werkgelegenheidsaspecten van het voorgestelde omschakelingsproces. Sociale dialoog en begeleidende maatregelen zijn essentieel. Anders dan nu mag de economie niet gesneden zijn op de maat van de financieel en politiek machtigen. Samenlevingen horen er greep op te hebben om de economie te sturen in het algemeen belang. Gezien de potentiële kracht die schuilt in een verenigd progressief maatschappelijk middenveld, heeft het een historische rol te spelen in het op gang brengen, versnellen en vooral rechtvaardig maken van de broodnodige transitie naar een ander economisch model. Draagvlakcreatie is onlosmakelijk verbonden met wezenlijke beleidsbeïnvloeding. Wie de toekomst wil vormgeven in plaats van er het slachtoffer van te worden, moet pro-actief zijn. Dit boek levert als geen ander de intellectuele bouwstenen voor de transitie naar rechtvaardige duurzaamheid.

Peter Tom Jones

(Onderzoeksmanager KULeuven, co-auteur *Terra Reversa*)

Guy Gypens (Directeur Kaaithheater)

Dirk Barrez (De WereldMorgen.be, auteur *Van eiland tot wereld*)

John Vandaele (mo*, auteur)

Ward Bosmans (Coördinator Terra Reversa)

Jan Wyckaert (Vredeseilanden)

An Heyerick (Coördinator vodo)